

SZEPTEMBER

HERCEG JÁNOS

Abban az évben az ősz korán beköszöntött. Szeptember végén, Mihály napján, amelyet mindig a verandán ünnepeltünk, lévén nagy-apa meg apa névnapja, s alattunk Dörömböző bandája muzsikált estétől reggelig, mintha máris rozsdás lett volna a nyárfasor. Úgyhogy most Suki Laji, a bolond se jött mezitláb az artézi kútról a két kanna vízzel, mert anyja képtelen volt megszokni a kastélybeli kutak vizét. Hiába csóválta rosszállóan a fejét a nagymama:

— Pedig milyen rég volt, hogy a fiam elhozott Biharból! Megszokhattad volna ennyi idő után!

A „fiam” — ahogy kizárólag anyához szólva emlegette apa nevét a nagymama — akkor már rég nem élt, s a nagymama is meghalt utána, mi mégis ott ültünk a verandán Mihály-nap előestéjén, mintha semmi se változott volna.

— Fene egye meg ezt a bűdös cigányt! Hogy meg tudta jegyezni apátok nótáját! — mondta anya sűgva, amikor alattunk elkezdték cincogni: „Csendesen, csak csendesen...” S azzal nekünk is hátat fordítva emelte szeméhez a zsebkendőjét, mintha elérékenyedése az ő magánügye lett volna.

A mi családukban mindenki magában élt, láthatatlan ellentétek feszültségében, s így hát csak ültünk magunkban a rég elsápadt hagyományhoz híven, mintegy a közeli szőlőhegy változatlanságát utánozva, pedig az itt is, ott is kigyulladó apró fényeivel barátságosabb hangulatot árasztott, mint az, amely e kötelezőnek vélt ünnepi estén anyával meg Zsizsivel együtt hármunkat körülvelt. Alattunk, a folyó felől egy-egy hajó beledudált a csendbe, s a hegyoldal prés-házai előtt gyújtott tüzek füstje a pinczeseri estékhez illő, szüreti gulyás illatával szállt felénk. A banda muzsikáját is jelentősen befolyásolva, ahogy a kezdeti, magas hangok a többszöri ismétlésben férfias mélabúval mind mélyebbre szálltak, úgyhogy inkább már

csak a gordonka hallatszott, szegény apa emlékét idézve, s a nagybőgő brummogását csipkézték körül kislányos ujjongással a hegedűk.

— No, elég volt! — lépett a veranda korlátjához anya. — Menjenek isten hírével! Talán még akadnak másutt élő Mihályok!

Én meg leszaladtam a lépcsőn, kezébe nyomtam az öreg Dörömbözőnek egy nem túl nagy bankjegyet.

— Köszönöm alásan! — hajtotta meg magát az alacsony, kövér ember asztalmasan lihegve és sűrű bagószagot árasztva maga körül.

Azzal aztán libasorban el is kocogott a banda a holdfényben, hogy mulattató vagy siratódal helyett a nyárfasor zúgjon a szélben, es anya, összehúzva magán a fehér, horgolt kendőt, ugyancsak elvonuljon.

Ez volt az utolsó névnap-i köszöntő azon a háború végi őszön. Dörömböző nemsokára meghalt, a világ is megváltozott körülöttünk, csak a hegy maradt változatlan, és alattunk a folyó, hosszú sorban uszályokat vontató hajókkal, itt-ott újra a kormányos feleségével a fedélzeten, mert elmúlt a veszély, kiakaszthatta megint a mosott ruhát száradni.

Tulajdonképpen vége se volt még hivatalosan a háborúnak, amelyből mi, isten háta mögötti, kastélybeli magányunkban sem éreztünk sokat. Éppen csak félni kellett, hogy angyalbőrbe bújtatnak engem is, kivisznek a frontra, és Zsizi fojtotta szomorú Chopin-szonátákba bánatát a zongorán, Solymosi Tibor után epekedve, aki ottragadt valahol Voronyezs alatt a fogságban. Rajtunk viszont átment a háború, északra fordult, s mi afféle exlex állapotába kerülünk, de már a várható béke biztos tudatában.

A Mihály-napot követő reggelen Suki Laji riasztotta fel a házat:

— Tekintetes asszony! Tekintetes asszony!

— Mit ordítasz már megint? — ment ki Kata, a vén cseléd, aki kislány kora óta szolgált nálunk, s mikor férjhez ment, az ura, János a kocsisunk volt. — Gondolod, süketek vagyunk? Bolond!

De az csak állt, pedig már a szokásos pohár pálinkát is lehajtotta, csak állt anyára várva, s tisztelete jeléül a magas cilindert is lekapta fejről, amellyel ugyancsak az öreg cseléd ajándékozta meg, amikor szegény apa szekrényében rendet csinált, mert beleesett a moly, s a bolond aztán büszkén hordta ezt az uraságtól levetett holmit a sárga nadrágjához, térdén a két fekete folttal.

— Lóverseny lesz! — kiáltotta boldogan, mint valami örömhírt

— És itt jön Rade Radan! Látom a fák között! Hova jöhetne más-hová!

— Rade Radan? — nézett nagyot anya, és Zsizsi szintén kiha-jolt kócosan erre a hírre az ablakon. — Vajon mit akarhat nálunk?

És csakugyan ő volt, Rade Radan, aki azokban a napokban első ember lett odalenn, a faluban. Nem bújkált többé, nem kellett már bemennem hozzá a park mögötti kukoricásba; időnként szalonnával és egyéb ennivalóval, hogy üzeneteket bizzon rám.

— Te, nehogy elmenj nekem! — mondta egyszer nevetve. — Jó lódoktorra mindig szüksége van a népnek!

Most sötét ruhában jött, nyakkendősen, és meghajtotta magát anya előtt.

— Rade Radan vagyok! — mondta, és elsötétült a szalon, ahogy hatalmas alakjával elállta a világosságot az ajtóban, és Zsizsivel is kezét fogott.

— Remélem, nem jöttem rosszkor — mondta. — De egyszer már igazán belülről is látni szerettem volna a kastélyt, nemcsak a tor-nyát!

— Nagyon örülünk a látogatásodnak! — léptem hozzá én, mert attól tartottam, hogy anyát ezúttal elhagyja hagyományos udvarias-sága. — Ez a húgom! — mutattam Zsizsire. — Ha eddig nem is-merted volna!

— Sajnos, csak messziről! — mondta Rade Radan, s eközben oda-kintről hallani lehetett, amikor anya kiment, ahogy az öreg Kata összecsapta a kezét, s úgy kiáltotta, mint aki nem hisz a fülének:

— Rade Radan! Jézus Mária!

Ha nem félnék a nagy szavaktól, azt kéne mondanom, hogy Ra-de Radan megjelenésének jelenete történelmi volt. Meg aztán el is koptak a szavak az idő használatában, ha százszor egy világ válto-zott meg körülöttünk, s több mint negyven év távolából olyan mind-ez az emlékeimben, mint valami álom, el is némultak az én fülem-ben azóta mind a himnuszok, hiszen megöregedtem.

— Egy kis ünnepséget szeretnénk rendezni itt, nálatok, a park-ban! — mondta Rade Radan, és napbarnította arcával Zsizsi felé mosolygott. — Barátunk voltál, bizonyára megérted a fiatalság örö-mét!

Nem fényes nappal jöttek másnap, ahogy gondoltam, hanem es-tefelé, a homály biztonságát választva a mulatsághoz. Páronként tűn-tek fel a fák között, ünneplőbe öltözött parasztlányok és legények, legtöbbszörük nem ismertem, s így meglehetősen félszegen álltam tő-

lük kicsit távolabb, amikor körülfogták egymásba kapaszkodva a nefelejcsgruppot, amely persze már nem kékllett virágzón s vidáman, mint tavasszal, s halkán énekelve táncolni kezdtek.

— Mi az, te nem táncolsz? — kiáltott rám fekete lova nyergéből Rade Radan, mert ő néhány legénnyel lovon érkezett, melyeknek sörényébe fehér törülközőt kötöttek, mint a lakodalmakban. — Vezess elő magadnak egy lovat!

Mi sem lett volna egyszerűbb, mint elmenni az istállóba, s megkérni az öreg Jánost, nyergeljen fel egy lovat nekem. De erre már nem tudtam elszánni magamat. A barátságunk se volt még olyan régi Rade Radannal, a többieket meg alig ismertem ahhoz, hogy most egyszerűen elvegyüljek közöttük. Rade Radan ugyan félbemaradt diák volt, és katonaszökevény, mégse tudtam mindjárt egészen leküzdeni vele szemben bizonyos idegenkedést. Pedig akkor már hetek óta szövetségese voltam abban a veszélyes várakozásában a változásnak.

— Doktor úr — szólt rám újra kicsit gunyorosan, mert nem sokkal előbb kaptam meg állatorvosi oklevelemet, amiről ő is tudott —, akkor legalább igyál velünk egy kortyot! Mint házigazda.

Mert János kocsisal csapra verettem egy kis hordó bort még előző nap, ami persze nem maradhatott titokban anyám előtt, úgyhogy le is szidott, mint egy taknyos gyereket:

— Szégyen és gyalázat! Ezekkel adod össze magadat? Ezekkel, akik majd mindent elvesznek tőlünk? Földönfutók leszünk! Ezekkel mulatsz?

— Akkor hát a győzelemre! — emelte most magasra poharat Rade Radan, s a győzelmet éltették vele kórusban a többiek is.

Én kissé hátrahúzódva, egy fának támaszkodva álltam, s néztem a táncot, amelynek nem akart vége lenni. Szenvedélyesen vad, csodálatos éjszaka volt. Még mintha a lovakat is magával ragadta volna az ének ritmusa, nyugtalanul nyihogtak, s dacosan leszegték a fejüket, ahogy kikötve álltak a holdfényben, amely selymesen ömlött el szinte asszonyossá vált, kerek tomporukon, míg az izgatottan remegő, vékony lábuk mintha üvegből lett volna.

Ebben a részegen álmatag révületben, úgy tűnt, a táj is tökéletesen megváltozott. Szélesen kinyílt előttünk a hegy, s beömlött elénk a folyó, akárcsak valami tengerár követelt volna sötétlen helyet magának, úgyhogy az öreg nyárfák se maradtak sorban állva, félkörösen vették körül a partot, csupán előttünk hagyva kilátást valamilyen ezüstös útra a tengeren át a fák között, ugyancsak kép-

zelet és látomás korlátlan lehetőségeinek engedve. S azon az ezüstös úton egyszerre megjelent előttünk Rekettye István, a falu egy-szál rendőre.

— Mi van itt, az atyaistenit neki? — kiáltotta el magát, s az oldalán figyelő kardjához kapott, ahogy egy kötelességét tudó rendőrhöz illik, pedig a sapkája erősen csáléra állt, mint aki a pincék tájáról érkezett.

— Fel a kezekkel! Mert lelőlek, mint a kutyát! — állt elébe Rade Radan, s mellének szegezte a pisztolyát. A lányok sikoltozni kezdtek. Rekettye István meg lehalkítva a hangját csak annyit mondott csendesesen:

— Ne bolondozz, Rade! Hiszen tudod jól, hogy vigyáztam a házatokra, amíg a kukoricában bújdostál!

Rade Radan erre zsebre vágta revolverét, s azt mondta:

— Akkor most gyere, és igyál!

Én nagyon jól tudom, hogy nem mindenütt múlt el ilyen békésen, sőt mondhatnám, kedélyesen a háború. Hogy rettenetes áldozatokat követelt a hátszágban is, s szinte röstellem, hogy jómagam nem vettem ki részemet a szenvedésből. De mintha csakugyan — rendhagyó módon vagy véletlenül — a hegy alatt kuksoló, kis falu békés sziget lett valami csoda folytán a köröskörül lángban álló, millió és millió halált követelő világban. Itt, a közelünkben is láttam még nem olyan rég halottak napján koszorút dobni a folyók vizébe, a temetőkből meg névtelen sírokon gyűjtött gyertyát a kegyelet a ki tudja hol elveszett hozzátartozóért.

Fényévnvi messzeségből idézem vissza azt az éjszakát szeptember végén, itt-ott talán ki is ejtve vagy könnyedén felnagyítva valamit a messzire szállt emlékezetből, s mégis mintha most hallanám Rekettye István hangját, miután elvették tőle azt az ócska szablyát, s ő nótára gyűjtött:

— Kukuruzi već se beru, haj, haj . . .

Nem táncoltam, nem énekeltem, és nem voltam részeg. De oly csodálatos hangulat vett körül, mint azelőtt soha sehol. Csak néztem a lányokat, a tündérivé lett tájat, s az is mesébe illő volt, hogy egyszer csak odafordultam Rade Radanhoz, aki időnként felkapott idegesen nyerítő lovára, és elvágatott valahova az előttünk kinyílt hegy ezüstös útján, majd visszajött megint:

— Te, ki az a kék szoknyás, fehér blúzós lány a nagy szemévei, az a koszorúba feltűzött hajú lány, aki ahhoz a fához támaszkodva áll?

— Vera Szaszulics! — vette oda Rade Radan, úgyhogy könnyű lett volna el is hinnem, amit mondott, mert ilyen lehetett az orosz anarchista lány is csakugyan, ilyen ábrándos, ahogy kicsit kinyílt szájjal mosolygott, s látni engedte fogának gyöngysorát. De Vera Szaszulics rég eltűnt az orosz hómezőkön vagy a cár börtönében, ki tudja már, ez meg itt volt, elérhető távolságban, csak oda kellett lépnem hozzá, és minden átmenet nélkül szájon csókolni, mintha ez is egészen természetes lett volna itt.

— Emlékszel? — fordultam hozzá jó tíz évvel ezelőtt, amikor a kis hajó kitett bennünket Taorminában, ahol a tenger éppilyen félkörösen öblösödik ki. Persze nem kukoricással a háttérben, hanem a Teatro Greco romjaival, míg ugyanaz az ezüstös út Messinába visz és Calabriába, samaras kordékkal a fák között, fölöttük az Etna havasan foltos fehérségével a kék ég alatt. A lélekelemzők szerint az álmok visszatérnek, s így nemsokára, sajnos, azt kellett hinnem, hogy talán ez se valóság volt ezen a kirándulásunkon, hanem csak álom, amellyel a szépség istennője, Vénusz ajándékozta meg mintegy búcsúként a szerelmeseket, mielőtt el kellene válniuk.

Az a szeptember végi este azonban igaz volt, minden álomszerűségében is valóság, sorsdöntően igaz.

— Gyere! — mondtam neki akkor este, amíg körülöttünk véget nem érőn folyt a tánc, amelyet a lovak izgatott dobogása kísért, de amitől Rekettye István közrendőr nyugodtan elaludt egy öreg nyárfatóvében, Rade Radan meg minduntalan elvágtatott, majd visszajött megint, ahogy azon a szeptember végi estén másfelől is feltűntek ilyen békét ünneplő lovasok az országutakon.

— Gyere, Mira! — szóltam halkán a lányhoz, akit néhány perce ismertem meg, de tele voltam a bőre illatával, elmerültem szelíd mosolyában, a szeme fényében abban a sötétségben is, mert messze volt még a hajnal.

De akkor már fel kellett kapnom, s hazáig meg sem állni vele.

— Szent isten! — kiáltott fel reggel anya, s hátat fordított, eltakarta kezével a szemét, amikor a lehajtott fejű, könnyező Mirát magam után húzva megjelentem a verandán, és Zsizi is megkövülten nézett ránk kezében a gőzölgő, meissenai rokokó teáskannával. — Jézusom, ne hagyj el! Kit hoztál, édes fiam?

— A jövődő feleségemet, anya! — mondtam oly nyugodtan, mintha ez lett volna a világ legtermészetesebb dolga. — Kérlek, próbáld szeretni, anyám.

Villámgyorsan megfordult, de nem jött felénk, állt, úgy nézett

ránk keményen és szigorúan, aztán egy végtelennek tetsző pillanat után lassú léptekkel felénk jött, kitérte sírva a karját, és magához ölelte Mirát.

Zsizi meg se várta a szívszorító, drámai jelenet végét, berohant a szalonba, s vadul belevágva a zongorába, valami számomra ismeretlen dallamba kezdett. Mi hárman egymást átölelve sírtunk.

E merőben teatrális jelenetbe messziről belejátszott a zászlókkal vonalú lovasok zajongása.

És most már Mira sincs többé.

Matlárháza, 1917. VII. 4.